

KRIG OCH VÄRLDSPOLITIK UNDER 1941

DET år, som nu gått till ända, har varit rikt på betydelsefulla tilldragelser, även om väl knappast någon av dem varit så dramatisk och omedelbart skakande som det europeiska jordskredet på våren och försommaren 1940. Kännetecknande för händelserna under 1941 har framför allt varit å ena sidan krigets utbredning över allt större områden, tills det numera med ännu större rätt än det närmast föregående kan kallas ett världskrig, å den andra åter utvecklingen fram till ett relativt jämviktsläge efter den stora omstörtningen under föregående år.

När 1941 gick in, hade de italienska arméerna just träffats av de första nederlag, som dittills mött axelmakterna till lands. Det anfall på Grekland, som Mussolini igångsatt på hösten 1940, hade icke endast misslyckats utan även resulterat i en grekisk invasion i södra Albanien, där läget i början av 1941 tedde sig alltmer hotande för Italien.

Samtidigt med bakslaget på Balkan hade Italien drabbats av den rena katastrofen på egen mark. Marskalk Grazianis länge bebådade offensiv mot Suez hade under 1940 endast nått ett kort stycke in i Egypten. I december hade general Wavell inlett ett motangrepp, som fördes med helt annan kraft. Före årsskiftet voro italienarna utdrivna ur Egypten, och attacken fortsattes in i det italienska Nordafrika. I januari föllo Bardia och Tobruk med starka garnisoner i segrarens hand. Stöten gick vidare, och i februari intog Wavell Bengazi. Grazianis invasionsarmé hade i realiteten upphört att existera. Det är ännu icke känt, om framgångarna gingo utöver den ursprungliga brittiska planen, som i så fall blott skulle hava gått ut på att avlägsna det omedelbara hotet mot Alexandria, eller om Wavells avsikter redan från början sträckte sig längre. I det senare fallet återstår spørsmålet, om

Sedan docent Gunnar Heckscher numera flyttat från Uppsala till Stockholm, inträder fr. o. m. detta häfte i Svensk Tidskrifts redaktionskommitté docent Torvald T:son Höjer, Uppsala, vilken under de senaste åren varit en av tidskriftens flitigaste medarbetare. Docent Heckscher kvarstår i kommittén.

Red. av Svensk Tidskrift.

KRIG OCH VÄRLDSPOLITIK UNDER 1941

DET år, som nu gått till ända, har varit rikt på betydelsefulla tilldragelser, även om väl knappast någon av dem varit så dramatisk och omedelbart skakande som det europeiska jordskredet på våren och försommaren 1940. Kännetecknande för händelserna under 1941 har framför allt varit å ena sidan krigets utbredning över allt större områden, tills det numera med ännu större rätt än det närmast föregående kan kallas ett världskrig, å den andra åter utvecklingen fram till ett relativt jämviktsläge efter den stora omstörtningen under föregående år.

När 1941 gick in, hade de italienska arméerna just träffats av de första nederlag, som dittills mött axelmakterna till lands. Det anfall på Grekland, som Mussolini igångsatt på hösten 1940, hade icke endast misslyckats utan även resulterat i en grekisk invasion i södra Albanien, där läget i början av 1941 tedde sig alltmer hotande för Italien.

Samtidigt med bakslaget på Balkan hade Italien drabbats av den rena katastrofen på egen mark. Marskalk Grazianis länge bebådade offensiv mot Suez hade under 1940 endast nått ett kort stycke in i Egypten. I december hade general Wavell inlett ett motangrepp, som fördes med helt annan kraft. Före årsskiftet voro italienarna utdrivna ur Egypten, och attacken fortsattes in i det italienska Nordafrika. I januari föllo Bardia och Tobruk med starka garnisoner i segrarens hand. Stöten gick vidare, och i februari intog Wavell Bengazi. Grazianis invasionsarmé hade i realiteten upphört att existera. Det är ännu icke känt, om framgångarna gingo utöver den ursprungliga brittiska planen, som i så fall blott skulle hava gått ut på att avlägsna det omedelbara hotet mot Alexandria, eller om Wavells avsikter redan från början sträckte sig längre. I det senare fallet återstår spørsmålet, om

Sedan docent Gunnar Heckscher numera flyttat från Uppsala till Stockholm, inträder fr. o. m. detta häfte i Svensk Tidskrifts redaktionskommitté docent Torvald T:son Höjer, Uppsala, vilken under de senaste åren varit en av tidskriftens flitigaste medarbetare. Docent Heckscher kvarstår i kommittén.

Red. av Svensk Tidskrift.

han hoppats kunna erövra även Tripolis, fördriva italienarna ur Nordafrika och nå kontakt med fransmännen i Tunisien. Så långt kom han i alla händelser ej, utan hans segerlopp hejdades vid Stora Syrtenvikens innersta ända.

Redan i mitten av januari hade olyckorna även på ett tredje håll börjat drabba Mussolini. Det angrepp mot Sudan, som tidigt sagts vara förestående, hade aldrig blivit av. I stället inleddes nu från flere håll en engelsk-sydafrikansk offensiv mot de med så stora offer vunna italienska besittningarna i Östafrika. Motståndet var på sina håll mycket hårt, men i april var det i huvudsak brutet och största delen av landet i engelsk hand. Enstaka styrkor höllo dock i avlägsna orter stånd långt fram mot slutet av november. I huvudsak hade konung Viktor Emanuels kejsardöme emellertid upphört att existera redan på våren.

Vid den tiden hade krigslyckan emellertid åter hunnit vända sig på mer än ett håll till följd av aktiva tyska insatser. Vid årsskiftet hade Hitler själv yttrat: »År 1941 kommer att medföra fullbordan av den största segern i vår historia.» Utfästelsen är så kategorisk, att den svårligen skulle hava givits, om ej rikskanslern då tilltrött sig att kunna infria den. Den upprepades för övrigt i början av 1941 i andra anföranden från tyskt regeringshåll. Den metod för Englands besegrande, som i första rummet skulle ifrågakomma, skymtade i slutet av januari, då Hitler med stor skärpa tillkännagav ett intensifierat undervattensbåtskrig. Om man i Berlin räknat med att detta vapen, kompletterat med flygets mäktiga insatser mot Englands industri, sjöhandel och folkanda, skulle föra till målet, eller om en invasion med armén var avsedd som det sista dråpslaget, är icke känt. Ubåtskriget fördes i alla händelser under vårmånaderna med yttersta energi och nådde resultat, som framkallade livlig oro i England och Amerika. Från sommarens början hava emellertid sänknings-siffrorna gått mycket starkt tillbaka. Orsakerna till denna tendens äro flere — den engelska flottans allt framgångsrikare insatser för att bemästra faran under insättande av ett växande antal eskortfartyg, s. k. korvetter, och av nya tekniska hjälpmedel, de i följd därav kännbara tyska förlusterna av svårersättlig ubåtspersonal samt sist men ej minst Förenta staternas allt verksamare stöd åt England medelst avpatrullering av stora sträckor av Atlanten. Såsom utvecklingen har artat sig, förefaller det föga troligt, att ubåtarna — om ej alldeles nya tekniska framsteg skulle ske på detta område — kunna bliva av *avgörande* betydelse för

krigets utgång. En besvärlig och farlig fiende för England äro de under alla händelser.

Åtskilliga indicier tyda på — om någon visshet kan icke vara tal — att Hitlers planer för 1941 gått ut på att under årets tidigare del hålla England sysselsatt till sjöss och i luften och under tiden med den tyska krigsmaktens huvuddel krossa Sovjets armé och därigenom undanröja den enda allvarliga fara, som på fastlandet kunde tänkas hota Tyskland under slutavräkningen med England. Den tysk-ryska ententen från krigets första skede existerade icke längre. Molotovs besök i Berlin på hösten 1940 hade, enligt vad som långt senare meddelats från tyskt håll, icke lett till någon vänskaplig uppgörelse. De samtida kommunikéerna hade visserligen talat ett helt annat språk, men detta bevisar naturligtvis ingenting. Särskilt på Balkan, ej minst i Bulgarien, blev den tysk-ryska rivaliteten tydlig. En väpnad uppgörelse föreföll allt sannolikare. Ur tysk synpunkt talade starka skäl för att företaga den snarast möjligt, innan vare sig England eller Ryssland hade hunnit alltför mycket öka sin styrka.

Om avsikten i Berlin var den här ovan antydda, kunde den icke fullföljas på grund av den alltmer oroväckande utvecklingen på de italienska krigsskådeplatserna. Man kunde icke taga risken av den svagare axelmaktens politiska och psykologiska sammanbrott. En stor hjälpkaktion måste företagas. I Nordafrika tog den formen av översändandet av starka pansarförband under general Rommels befäl. På Balkan åter torde den ursprungliga planen hava varit att med starkt tryck och fredlig penetration tvinga Bulgarien och Jugoslavien att ansluta sig till axeln, dit Rumänien och Ungern redan hörde sedan november 1940. Det isolerade Grekland skulle på detta sätt nödgas att giva vika och gå med på en uppgörelse, som gäve Italien tillräcklig upprättelse för dess illa medfarna prestige. Ett större fälttåg var sannolikt *icke* avsett.

I Bulgarien hade denna politik full framgång. Trots engelskt, amerikanskt och ryskt motstånd genomfördes där penetrationen. Den 1 mars anslöt konung Boris sig till tremaktpakten. En stark tysk armé marscherade så småningom upp i landet. Jugoslavien, som redan förut var utsatt för starkt tryck från norr och väster, såg därmed även sin östgräns hotad av axelns arméer. Den politiska pressionen från dess båda stora grannar nådde sålunda en olidlig höjd. Delade meningar rådde i Belgrad, om man skulle ansluta sig till axeln eller ej. Prinsregenten Paul och konseljpresidenten Tsvetkovitj valde det förra alternativet trots förbittrat

motstånd i nationella serbiska kretsar. Den 25 mars undertecknade Tsvetkovitj tremaktpakten, varvid Jugoslavien erhöll vissa undantagsförmåner. Den tyska politiken tycktes hava triumferat; Grekland stod isolerat på Balkan.

Då inträffade en plötslig och total omsvängning i Belgrad, vilken genom sina följder blev av mycket stor betydelse för Europa. Serbiska officerskretsar störtade Tsvetkovitj, den unge konung Peter förklarades myndig, och en gammalserbiskt sinnad regering bildades. I sista ögonblicket hade alltså den dittillsvarande tyska Balkanpolitiken strandat. Att starka engelska, ryska och amerikanska inflytelser hade varit verksamma i Belgrad, förefaller säkert. Utrikesminister Eden och generalstabschefen sir John Dill hade i slutet av februari och början av mars besökt Ankara och Aten; Rooseveltts specielle delegat överste Donovan hade varit aktiv på Balkan; och den 5 april slöts i Moskva ett vänskapsfördrag mellan den nya jugoslaviska regeringen och Ryssland.

För Hitler torde det redan av prestigeskäl hava tett sig omöjligt att acceptera det ändrade läget och söka nå en *modus vivendi* med de nya makthavarna i Belgrad. Militära omgrupperingar för en allmän tysk offensiv mot både Jugoslavien och Grekland företogs under de följande tio dagarna. Ungern tvangs att medverka — premiärministern greve Teleki tog under hittills outhärdliga omständigheter sitt liv — och den 6 april gick det stora angreppet lös mot de båda Balkanstaterna, som sökt hävda sin frihet. Genom samtidiga händelser på två andra håll syntes attackerna få prägelse av ett led i en koncentrisk framstöt mot Suez. I början av april hade Rommel inlett en offensiv mot de svaga brittiska styrkorna, som höll Cyrenaica, sedan stora truppavdelningar överförts till Greklands hjälp. Angreppet vann mycket hastig framgång; Bengazi, Derna, Bardia och Sollum erövrades, Tobruk med dess starka garnison isolerades, och Egyptens gräns uppnåddes på mindre än två veckor, alltså på vida kortare tid än den, som nyss krävts för Wavells offensiv i motsatt riktning. Den 4 april störtades vidare Iraks regering genom en kupp, och en starkt engelskfientlig riktning tog makten. Hela Storbritanniens maktposition i Nära Östern syntes alltså vackla, när även den stora tyska offensiven på Balkan kröntes med en utomordentligt snabb och fullständig framgång.

Stöten hade i främsta rummet satts in från sydvästra Bulgarien mot södra Serbien. Över Yskub trängde tyskarna fram västerut, bröto förbindelsen mellan serber och greker och uppnådde själva kontakt med den hårt trängda italienska armén i Albanien. En

andra stöt från norra Bulgarien trängde in i själva hjärtat av Serbien, en tredje var riktad mot kroaternas och slovenernas boplattningsområden och vann åtminstone hos den förra nationen starkt stöd bland missnöjda element. Dessa utropade det oberoende Kroatien med den landsflyktige, på sin tid i mordet på konung Alexander invecklade extremistledaren doktor Ante Pavelitj som ledare. På tio dagar var fälttåget avslutat; den jugoslaviska armén kapitulerade den 17 april utan villkor. Höstens händelser hava emellertid visat, att detta slut på fientligheterna delvis var blott skenbart: serbiska friskaror föra i stora delar av landet alltjämt en kamp, som ledes av reguljära högre officerare och stundom synes stå det stora kriget rätt nära. Att landet trots mycket hårda undertryckningsåtgärder är allt annat än pacificerat, lider intet tvivel.

Nästan lika snabbt verksam var den tyska attacken mot det dittills med sådant hjältemod kämpande Grekland. Saloniki föll omedelbart, den från huvudarmén avskurna grekiska hären i Trakien kapitulerade, och Makedonien gick snabbt förlorat. De engelska trupper, som under mars från Nordafrika överförts till Grekland, voro numerärt för svaga att tillsammans med de grekiska styrkor, som kunnat undvaras på andra ställen, hålla linjerna kring Olympos och vid Termopyle. Under hela Balkanfälttåget visade sig för övrigt den tyska överlägsenheten i fråga om flyg och pansarvapen lika avgörande som året förut i Polen och Frankrike. Tessalien gick på några dagar förlorat, och över Pinduspassen föllo tyska trupper den ur Albanien retirerande grekiska huvudarmén i ryggen. Den kapitulerade redan den 23 april. Sedan de viktiga ställningarna vid Termopyle betvingats, ryckte tyskarna in i Mellangrekland, medan deras fallskärms-trupper bemäktigade sig Korintiska näset. De grekiska myndigheterna begåvo sig till Kreta. Trots det utomordentligt kritiska läget lyckades den engelska flottan ännu en gång rädda största delen av landstigningskåren och även några grekiska förband. Hela fastlandet befann sig vid utgången av april i tysk hand.

Det är alldeles tydligt, att det grekiska motståndet mot tyskarna icke motsvarade det, som dittills hade bjudits den italienske angriparen. Till stor del är väl förklaringen av psykologisk art. Den redan förda heroiska kampen hade alltför hårt tagit folkets krafter i anspråk, och chocken av angreppet från ännu en stormakt blev därför outhärdlig. Men det förefaller också, som om det inom armébefälet och på andra håll funnits tyskorienterade

kretsar, som icke velat göra motstånd till det yttersta mot denne fiende. Härför talar, att den militärt präglade marionettregering, som senare bildats i det ockuperade Aten, i sin spets har samme general, som undertecknade Epirusarméns kapitulation. Under ockupationen synes Grekland för övrigt lida svårare umbäranden i försörjningshänseende än kanske något annat land i Europa.

Sin avslutning fann Balkanfälttåget en månad senare, alltså i slutet av maj, i den med överlägsen kraft och skicklighet utförda tyska erövringen av det luft- och sjöstrategiskt viktiga Kreta genom luftlandsättning. Den engelska flottan, som med framgång avvisat överskeppningsföretag, tvangs av det starka flyg, som baserats i Peloponnesos och på angränsande öar, till sist att rymma fältet. Ännu en gång lyckades den dock trots alla svårigheter evakuera en betydande del av de brittiska styrkorna. Intrycket av denna dittills i krigshistorien okända tyska operation var dock enormt. Många höllo ett angrepp av samma art över Cypern och Syrien mot Suez för omedelbart förestående; andra ville redan varsla Englands eget öde.

Rent militärt hade Balkankampanjen och dess kretensiska epilog varit en uppvisning av den tyska krigsmaktens överlägsna kunnande, nästan lika imponerande som det franska fälttåget ett år tidigare. Tysklands prestige nådde åter ett maximum, Englands en vågdal. Men de följande händelserna under året hava otvetydigt visat, att framgången var av mycket tveeggat slag.

För det första hade operationerna i Grekland och på Kreta tack vare det sega motståndet krävt så mycken tid och kostat så pass stora offer, att engelsmännen hunnit avvärja de mest akuta farorna kring östra Medelhavet. Rommel hade enligt propagandan avsett att föra mer än tusen stridsvagnar ända till Suez. I själva verket kom han aldrig ens så långt som Graziani ett halvår tidigare utan gjorde halt omedelbart innanför Egyptens gräns. I det genom sin olja och sitt läge livsviktiga Irak togo engelsmännen omsider i med hårdhandskarna. Betydande truppstyrkor ryckte mot Bagdad, och den 31 maj måste den nyinsatta tyskvänliga regimen sträcka vapen. England hade åter där ett pålitligt uppmarschområde. Denna framgång fullföljdes omedelbart. En tysk penetration av Syrien för att förbereda en framryckning genom Palestina mot Suez hade länge tett sig som ett hotande spöke, då ingen litade på Vichyregeringens vilja och förmåga att hävda sitt välde i Levanten mot ett tyskt intrång. Nu samlade England sig till en lika folkrättsligt tvivelaktig som realpolitiskt

otvetydig kraftåtgärd av samma art som sjöslaget utanför Oran föregående sommar. Brittiska och de Gaulle-styrkor inföll i början av juni i Syrien från både Irak och Palestina, och efter ett segt försvar måste fransmännen kapitulera. Därmed var hela området mellan Medelhavet, Persiska viken och Röda havet under brittisk militär kontroll och en tryggad förbindelse med Turkiet åter upprättad. Hotet mot Suez var avvärvat åtminstone för åtskillig tid framåt. Under hösten kompletterades positionerna utan rättsliga skrupler med en rysk-brittisk ockupation av Iran och med tyskarnas framtvingna avlägsnande från Afganistan.

Men ännu viktigare skulle den tyska krigsmaktens engagemang på Balkan under mars—maj visa sig vara genom sina verkningar på ett helt annat håll.

Det blev i mitten av juni tydligt, att Hitlers nästa mål icke var Suez utan Moskva, den huvudstad, dit Ribbentrop mindre än två år tidigare företagit den berömda och bejublade försoningsfärd, som möjliggjort angreppet på Polen. Den tyska diplomatin hade under våren 1941 vunnit stöd för sina flyglar i Rumänien och Finland, de båda stater, som så nyligen fått känna av den ryska expansionslustan och de dödsfaror, som den innebar för Sovjets grannar. Den 22 juni satte sig de tyska arméerna i rörelse på hela den oändliga fronten från Ishavet till Svarta havet. Rumänien — liksom Italien, Ungern och Slovakien — deltog från början i fälttåget; några få dagar senare blev även Finland en aktiv bundsförvant, sedan ryssarna besvarat den tyska framryckningen från finskt område med omfattande bombardemang av finska städer och industriorter.

Det torde numera icke råda något tvivel om att man i ansvariga tyska kretsar i juni 1941 räknade med att den gigantiska operationen skulle vara slutförd och den hatade och avskydde motståndaren i öster slagen till marken före vinterns inbrott, så att man sedan åter kunde koncentrera alla krafter till en slutuppgörelse med England. Endast så blir väl i och för sig angreppet på Ryssland militärt och politiskt motiverat. Så var också propagandan från början upplagd. Det bör också påminnas om att den militära expertisen i Europa, ej minst den skrivande svenska, i allmänhet från början tillmätte den ryska motståndskraften en längd, som varierade mellan tre veckor och lika många månader. Även i England antydde pressen i juni och början av juli ganska oförblommerat en liknande värdering och manade sina landsmän att väl nyttja den korta samlings- och förberedelsestid, som blivit Eng-

land förunnad. Även sedan fälttåget visat sig vara av långt högre svårighetsgrad, än man från början trott, var denna förtröstan på total seger före vintern stark på tyskt håll. Här må erinras om Hitlers egna ord i början av oktober vid inledandet av den stora offensiven mot Moskva, i vilka fiendens definitiva nederlag framställdes såsom omedelbart förestående. Någon tid senare meddelade rikspressechefen Dietrich själv i utomordentligt dramatiska och bestämda ordalag, att den definitiva segern *var* vunnit, ett tema, som sedan varierades i den tyska pressen. Först den 7 december tillkännagavs, att armén skulle övervintra ungefär i sina uppnådda ställningar. Varje tanke på att ett vinterkrig skulle hava ingått i de ursprungliga planerna, torde numera vara undanröjd genom de på flere sätt märkliga former, vari vid själva jul-tiden en allmän insamling av vinterbeklädnad och skidutrustning för armén igångsattes över hela Tyskland. Det förefaller uppenbart, att de chanser, som möjligen funnits att genomföra fälttåget enligt planen, gått förlorade, då angreppet på grund av operationerna på Balkan och Kreta icke kunde företagas förrän vid mid-sommar.

Om beräkningarna således otvivelaktigt slagit fel, torde skulden icke rättvisligen kunna tillskrivas den tyska krigsmakten, som efter vanligheten utfört oerhörda prestationer. För den första väldiga anstormningen föllo Ryska Polen, Litauen, Lettland och Vitryssland snabbt i angriparens hand. Redan i mitten av juli intogs Smolensk. I fortsättningen rensades Estland, varifrån man trängde fram till Leningrads omedelbara närhet. Bessarabien och så gott som hela Ukraina erövrades, och så småningom ockuperades även största delen av Krim efter hårda och blodiga strider på de smala näsen. I Moskvatrakten nådde tyskarna fram till några få mil från själva huvudstaden. Att ryssarna lidit oerhörda förluster i stupade, sårade och fångar liksom i erövrade eller förstörd krigsmateriel av alla slag lider intet tvivel, även om båda sidornas sifferuppgifter som vanligt böra upptagas med åtskillig försiktighet. Också tyskarna torde hava drabbats av betydande förluster, vilkas storleksordning är ännu ovissare.

Men trots dessa sagolika tyska framgångar hade kriget i öster från början en helt annan prägel än det franska fälttåget. Även nu utvecklade sig visserligen hela rader av inringningsslag av olika format, men de inneslutna ryssarna kapitulerade ej utan kämpade obönhörligt vidare, så länge som det överhuvud taget var möjligt. Därigenom fördröjdes den tyska frammarschen och

ökades bägge parternas förluster. Bakom de tyska linjerna flore-
rade ett partisanväsende av oerhörd omfattning. De retirerande
ryska arméerna upptogo åter den gamla ryska traditionen att
ödelägga de utrymda områdena för att hindra angriparens fram-
marsch. De ryska tillgångarna på manskap och materiel visade
sig trots katastrofala förluster alltjämt mycket stora, särskilt —
av allt att döma — när året led mot sitt slut. De ryska härförarnas
förmåga att sammanhålla och leda sina truppmassor torde till sist
i flere fall hava visat sig större, än man i allmänhet väntat sig.
Men med all sannolikhet har en av tyskarnas största svårigheter
varit att nöjaktigt ordna etappväsendet i de vidsträckta nyerövrade
områdena, ett problem som tydligen icke ens tysk organisa-
tionsförmåga kunnat bemästra.

I slutet av november måste tyskarna för första gången erkänna
en påtaglig och betydande motgång. Det nyss erövrade, viktiga
Rostov vid Donmynningen, porten till Kaukasien, måste utrym-
mas. Under december hava ryssarna tydligen vunnit betydande
framgångar såväl söder om Ladoga som på stora delar av central-
fronten. Det omedelbara trycket mot Moskva har upphävts, och
viktiga positioner såsom Kalinin (Tver), Klin, Kaluga och Tula
tyckas åter vara i rysk hand. Även på Krim har en rysk fram-
ryckning ägt rum under årets sista vecka. Det sedan september
nästan helt isolerade Leningrad, som så många gånger sagts stå
inför sitt fall, håller alltjämt ut, säkerligen under ohyggliga lidan-
den för civilbefolkningen men numera kanske med viss utsikt till
undsättning.

Det läge, som vid årsskiftet råder på östfronten, är mycket
oklart. Det är icke känt, i vilken utsträckning den ryska fram-
ryckningen berott på egen offensivkraft eller sammanhänger med
en tysk strategisk reträtt såsom följd av beslutet om övervint-
ring. Att det senare på flere håll icke är händelsen, är dock säkert.
Det framgår redan av de avsevärda materielförluster, som de
tyska styrkorna på sina håll ovedersägligen lidit. Att situationen
icke är tillfredsställande ur tysk synpunkt, framgår av flere
symtom, bland vilka generalfältsmarskalk von Brauchitschs till-
bakaträdande och befälets övergång i Hitlers egna händer kort
före jul är det mest uppseendeväckande.

Läget i öster är således så oklart, att inga säkra slutsatser kunna
dragas. Alla möjligheter stå ännu öppna för 1942, från en ny för-
krossande tysk offensiv på våren med den slutliga segern över
Ryssland som följd till en oemotståndlig rysk framryckning

västerut över hela linjen. Att båda dessa alternativ skulle få utomordentligt betydelsefulla konsekvenser för världen i dess helhet och icke minst för de nordiska folken, ligger i öppen dag. Mellan dem finnes hela skalan varianter av en fortsatt mer stabiliserad kamp på östfronten; detta skulle innebära den europeiska stridens definitiva övergång till ett tvåfrontskrig, som *mutatis mutandis* skulle påminna om 1914—1917.

Parallellt med den stora europeiska tragedin har under 1941 allt skarpare avtecknat sig ett motsvarande drama på andra sidan Atlanten och kring Stilla havet, tills de båda vid årets slut flöto ihop till ett enda skakande sorgespel.

Vid 1940 års slut stod Franklin Roosevelt inför sin tredje presidentperiod, den första av detta slag i Förenta staternas historia. Att hans program var obegränsad materiell hjälp åt England, var allmänt känt, liksom att det i U. S. A. på många håll fortfarande rådde starka isolationistiska stämningar, vilka måste göra presidentens väg ganska slingrande och riskfylld.

Sitt första stora steg tog Roosevelt i mars, då han tack vare låne- och uthyrningslagens antagande efter långa debatter i kongressen erhöll en mycket omfattande befogenhet att bistå England med krigsmateriel av alla slag utan att längre bindas av de växande svårigheter, som yppat sig för Londonregeringen att finansiera sina inköp i Amerika. Allt skarpare utfall mot axelmakterna i presidentens tal gävo tydliga vittnesbörd om hans ställning i den stora konflikten. Beslag på tyska och italienska fartyg i amerikanska hamnar, övertagandet av skyddet för Grönland genom ett avtal med den danske ministern i Washington, vilken därvid handlade alldeles oberoende av statsrådet i Köpenhamn, samt omfattande patrullering av västra Atlanten betecknade nya steg i riktning mot Amerikas aktiva ingripande i konflikten.

I mitten av juni gick Roosevelt vidare. Axelmakternas finansiella tillgodohavanden i U. S. A. spärrades, och deras konsulat stängdes. Vid det tysk-ryska krigsutbrottet lovade presidenten Ryssland all möjlig hjälp, ett steg som var särskilt märkligt mot bakgrunden av den starka bolsjevikskräcken i vida kretsar i Amerika. I början av juli tillryggalades en ny viktig etapp av stor betydelse även för själva krigets förlopp. Amerikanska marintrupper landstego på Island, och U. S. A. övertog skyddet av sjövägen mellan Amerika och denna ö, varigenom Englands ställning i blockadkriget avsevärt lättades. I augusti följde ett nytt steg

av framför allt moralisk verkan. Roosevelt och Churchill möttes på krigsfartyg ute i Atlanten och utsände därifrån en gemensam deklARATION om sina syften, sammanfattade i åtta punkter. Under hösten tillspetsade intermezzon till sjöss ytterligare de tysk-amerikanska förbindelserna i den mån, som det ännu var möjligt. Men alltjämt ryggade stora delar av den amerikanska opinionen tillbaka för den logiska konsekvensen av sin hållning — övergången till »a shooting war». Ej heller kunde det ligga i Tysklands intresse att framdriva ett krigsutbrott. Den sista stöten skulle komma från annat håll.

Japan hade under förra delen av 1941 fortsatt sin målmedvetet imperialistiska politik i Fjärran Östern. Det hade på våren hållit Thailand om ryggen i ett litet krig med det övergivna och hjälplösa Franska Indokina. I juli följde en vida viktigare framstöt, då Tokioregeringen avtvingade Frankrike rätt till flygbaser och garnisoner i denna viktiga koloni. Därigenom blev hotet mot Singapore och Nederländska Indien akut. De anglosaxiska makterna skredo till motåtgärder. Japan betecknades som angripare, och dess tillgodohavanden beslagtogs i Förenta staterna och hela Brittiska imperiet. Åtgärder vidtogos för närmare sammanslutning av de s. k. A-B-C-D-makterna (America, Britain, China, Dutch East-Indies). För en stormakt med Japans bräckliga finansiella och industriella struktur innebar en dylik fredlig blockad det säkra nederlaget, om den fortsattes på längre sikt. Sedan underhandlingar om återgång till normala förhållanden visat sig gagnlösa — Amerika ställde enligt vad man nu vet mycket bestämda krav på japansk reträtt i Kina och Indokina — slog Tokio den 7 december till, oväntat åtminstone för Amerika.

Därmed var kriget vordet ett världskrig i ordets striktaste bemärkelse. Detta bekräftades ytterligare, då nu Tyskland och Italien såsom Japans bundsförvanter förklarade Amerika krig. Sålunda besparades Roosevelt vidare mödor för att pressa den amerikanska opinionen de sista avgörande stegen.

Det japanska överraskningsangreppet har åtminstone till en början krönts med avsevärd framgång. De amerikanska och brittiska marinerna hava lidit svåra förluster, Hongkong och några smärre amerikanska öar liksom norra Malaacka hava erövrats, Filippinerna synas vid årsskiftet stå inför sitt fall, och Singapore är i fara. Hur saken kommer att ställa sig, då kriget i Fjärran Östern hunnit pågå något längre och överraskningsmomentet

upphört att verka, undandrager sig tills vidare alla spådomar. Att Japans ställning icke är särdeles god för en verkligt långvarig kamp, förefaller sannolikt.

På en annan utomeuropeisk krigsskådeplats har England däremot vid slutet av 1941 skördat stora framgångar. Det är i samma öknar, där de brittiska fanorna fördes segerrikt fram vid årets början. Wavells efterträdare, general Auchinleck, har efter hårdnackat tyskt motstånd ånyo erövrat Cyrenaica och tillfogat Rommels armé svåra förluster. Det återstår ännu att se, om angreppet denna gång kommer att föras fram genom Tripolis till Tunisiens gräns — eller ännu längre. Att det i viss mån har karaktär av avlastningsoffensiv till den sydryska frontens förmån, förefaller troligt. Att det kostat segraren vida mer än på sin tid Wavells segermarsch, lär också vara säkert.

Vid slutet av 1941 äro japanerna stadda på segerrik frammarsch i Stilla havet, medan de båda europeiska axelmakterna befinna sig på defensiven i Ryssland och i Afrika. Luftfronten över England och ubåtskriget på Atlanten hava under årets senare del erbjudit föga av intresse. De under sommaren och hösten rätt intensiva engelska bombraiderna mot Tyskland och de ockuperade områdena hava på sistone åtskilligt mattats. Militärt har den tyska övervikten i stort sett avlösts av en viss jämvikt. Det återstår alltjämt att se, om detta är en bestående tendens, i så fall väl förebådande en definitiv vändning i krigslyckan till engelsk fördel, eller om förhållandet blott är övergående och kommer att finna sin avslutning i en ny stor tysk offensiv mot England, i Ryssland eller i Medelhavet. Förmodanden i den senare riktningen hava framställts i samband med Hitlers befälsövertagande. Om de äro berättigade eller ej, kan först det nya året visa.

För de numera mycket lätt räknade neutrala staterna i Europa är läget lika allvarligt som någonsin. Kriget har utvidgats och går mot ytterligare skärpning. Särskilt i samband med verkliga eller befarade engelska landstigningsföretag kunna svåra och plötsliga komplikationer inträda. Likaledes kan den oväntade händelseutvecklingen på sistone i öster bringa i sitt följe nya riskmoment av största svårighet. Hög beredskap på det militära området, fasthet, parad med klok försiktighet, på det politiska äro nu oundgängligare än någonsin.

Torvald T:son Höjer.